

Euroazijski ris

leopard hrvatskih šuma

Velike mačke poput lava, tigra ili leoparda oduvijek su izazivale znatiželju ljudi. Iako možda javnosti nije poznat kao njegovi veći srodnici, ris zaslužuje jednaku pažnju, kako zbog važnosti u ekološkom sustavu, tako zbog njegove ugroženosti i iznimne ljepote

R Tekst **Magda Sindičić**
Fotografije **Marko Masterl**

od ris (Lynx) obuhvaća četiri vrste, a po sistematici spada u red zvijeri (Carnivora), porodicu mačaka (Felidae) i potporodicu pravih mačaka (Felinae). Dva pripadnika roda ris žive u Sjevernoj Americi - to su kanadski (*Lynx canadensis*) i crveni ris (*Lynx rufus*) te dva u Europi - iberijski (*Lynx pardinus*) i euroazijski ris (*Lynx lynx*). Smatra se da je iberijski ris trenutačno najugroženija mačka na svijetu. Ta je vrsta prisutna samo u Španjolskoj, s oko stotinu jedinki u dvije odvojene populacije, te je uzgoj u zatočeništvu vjerojatno jedini način da se ta vrsta spasi. Euroazijski ris živi u

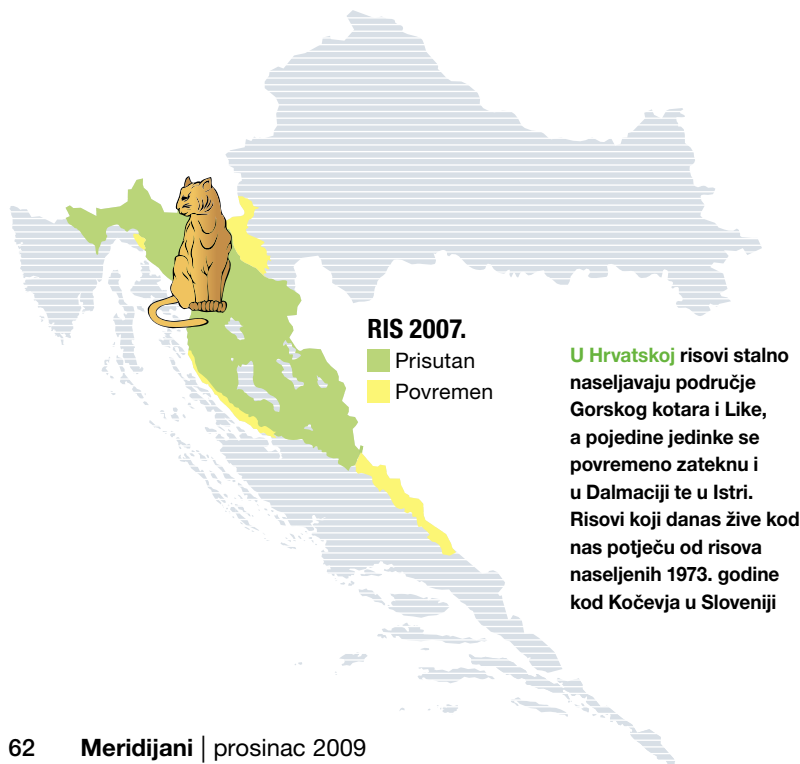
središnjoj Aziji i Rusiji, u Europi nastanjuje područje Fenoskandinavije, Baltika i Karpata, a postoji i nekoliko izoliranih populacija u zapadnoj i jugozapadnoj Europi.

U Hrvatskoj ris ima staništa u šumovitim brdsko-planinskim područjima Dinarida, od hrvatsko-slovenske granice na sjeverozapadu do granice s Bosnom i Hercegovinom na jugoistoku. Važno je napomenuti da risovi koji žive u Hrvatskoj nisu izolirani, nego pripadaju dinarskoj populaciji koju dijelimo sa Slovenijom i BiH.

Tajnoviti junak naših šuma

Euroazijski ris najveća je vrsta risa. Prosječna masa odraslih mužjaka u Hrvatskoj je 21 kilogram, dok su ženke nešto lakše - prosječno 18 kilograma. Općenito odrasli risovi imaju između 15 i 30 kilograma. Mačke tijelo dugo oko jednog metra prekriveno je karakterističnim pjegastim uzorkom, dok je rep dugačak do 20 centimetara i na vrhu prekriven crnom dlakom. Karakteristično tjelesno obilježje ove vrste izraženi su čuperci na ušima.

Ris živi samotno i teritorijalna je vrsta, što znači da svaka jedinka živi sama na određenom području koje se jedino u rubnim dijelovima preklapa s područjem druge jedinke. Upravo zato risu je za opstanak neophodno prostrano i mirno stanište koje mu pruža zaklon i hranu. Veličina teritorija pojedine životinje ovisi o kvaliteti staništa u kojem živi - u Europi je to prosječno 260 km² za mužjake i 170 km² za ženke. Jedinke suprotnog spola družu se jedino u vrijeme parenja, tijekom veljače i ožujka. Mladi dolaze na svijet u svibnju ili lipnju, a u leglu ih najčešće ima dvoje, vrlo rijetko do četiri. Majka se za mladunce brine do sljedeće sezone parenja, kada oni napuštaju njezin teritorij i počinju samostalan život. Podaci iz literature pokazuju da risovi mogu preživjeti do 18 godina,

Ris ima vrlo oštar vid i istančan sluh koji mu omogućava da lako otkrije plijen. Nečujno se prikrade svojoj lovinu i strelovitom brzinom skoči na nju. U potrazi za hranom u samo jednoj noći ris može propješaćiti i više desetaka kilometara

no u prirodi, nažalost, većina risova strada u prvim godinama života. Iznimno je visoka smrtnost mladunčadi do prve godine života - čak oko 50 posto.

Ris je specijalizirani predator. Njegov glavni plijen su parnoprstaši, kao što su srna, jelen i divokoza, no hrani se i manjim životinjama. U dinarskim šumama su, u vrijeme njihova izobilja, i puhovi bili važan dio prehrane risa. Lovi prikradanjem, nije ustrajan trkač i ne goni plijen više od 50 metara. Ako ulovi krupniju životinju, poput srne koja je najvažniji plijen risa u Hrvatskoj, ne može ga pojesti odjednom, nego ostatke sakrije lišćem i zemljom te se njima hrani više dana. No, često mu životinje, poput medvjeda, lisice ili vrane, pojedu plijen pa mora ponovno u lov. Čovjeka nikada ne napada i zapravo ga je vrlo teško susresti u prirodi. Ponekad napada domaće životinje, no u Hrvatskoj su ti napadi rijetkost, posljednjih petnaestak godina zabilježi se jedan do dva slučaja godišnje.

Upravo činjenica da je ris predator i da se hrani životinjskim vrstama koje su čovjeku važne bitno je utjecala na njegov opstanak. U lovačkim krugovima risa od davnina prati status krvoločne zvijeri, opasne za plemenitu divljač i samog čo-

vjeka. F. Ž. Kesterčanek u priručniku za lovce »Lovstvo« iz 1896. godine za risa kaže: »On je obće zločlava, zločudna, ljuta i pakostna zvier.«

U 19. stoljeću ris je nestao iz većine staništa u zapadnoj Europi. Glavni uzrok tome je čovjekov progon, no bio je važan i gubitak staništa te pad brojnosti plijena. Zato je izumro i u Hrvatskoj. Zabilježeno je da je posljednji ris u Hrvatskoj ubijen 1903., a u tom razdoblju nestao je i iz susjednih zemalja.

Hrvatskoj i u zapadnom dijelu Bosne i Hercegovine.

Ima li budućnosti za risa?

Iako je ris proglašen zaštićenom vrstom, do 1998. godine odobravale su se godišnje kvote za odstrel risa jer se smatralo da je populacija stabilna. Od 1978. kada je u Hrvatskoj ubijen prvi ris iz reintrodicirane populacije do danas zabilježena je smrt ukupno 233 životinje. Važno je naglasiti da je prvih dvadeset godina nakon reintrodukcije

Zajedničko svim vrstama risova su šiljaste uši s čuperkom dlake na vrhu i kratak rep. Krzno risa je prošarano tamnim pjegama, a zanimljivo je da šare ovise o okolišu pa su i različite od područja do područja

Ris se u Dinaride vratio 1973. godine, kada je šest životinja naseљeno (reintrodicirano) iz Slovačke u Sloveniju. Reintrodicirane životinje potječu iz karpatske populacije, no veličinom i načinom prehrane potpuno su jednake kao životinje koje su živjele na ovim prostorima prije izumiranja. Tri naseљene ženke prvih su se godina nometano razmnožavale, brojnost je rasla i populacija je proširila svoje stanište u Sloveniji te se ustalila u

je udio krivolova u ukupnoj smrtnosti bio samo 8 posto, a posljednjih deset godina taj postotak raste na više od 80 posto. Međutim, do sada su samo za dva dokazana slučaja krivolova, 2003. i 2005. godine, donesene sudske presude i izrečene novčane kazne. Smatra se da je posljednjih deset godina brojnost risova u Dinaridima u padu te da danas u Hrvatskoj živi najviše 40 do 60 životinja, a zajedno sa Slovenijom i BiH najviše 130 živo-

U sklopu projekta DinaRis istraživači prate kretanje i aktivnosti risova, njihove navike, lov i hranjenje, genske osobitosti populacije i drugo. Svaki od označenih risova dobio je ogrlicu nakon što je uhvaćen u zamku i zatim uspavan. Označavanje je bezbolno, a ogrlica ne ograničava životinju ni u jednoj njezinoj aktivnosti. Osim risova, istraživači DinaRisa prate i njihov plijen, poput srna i jelena. Ris ne može plijen pojesti odjednom pa ga sakrije lišćem i zemljom te se njime hrani nekoliko dana

Risovi uglavnom žive samačkim životom - mužjaci i ženke druže se samo u vrijeme parenja, a mladi ostaju s majkom manje od godinu dana

tinja. Istraživanja pokazuju da bi u takvoj situaciji gubitak samo nekoliko reproduktivnih ženki mogao dovesti do izumiranja. Glavni uzroci pada brojnosti su nedostatak plijena i smrtnost uzrokovana ljudskim aktivnostima. Mogući utjecaj gubitka genetske raznolikosti zbog parenja u srodstvu, koje oslabljuje sposobnost preživljavanja promjena u okolišu, npr. pojavu novih bolesti, još se istražuje.

Euroazijski ris je u Hrvatskoj i Europi ugrožena vrsta. U Hrvatskoj je zaštićena na temelju Zakona o zaštiti prirode i Pravilnikom o pro-

glašavanju divljih svojti zaštićenim i strogo zaštićenim te mnogim međunarodnim ugovorima i konvencijama. Osim toga, u Hrvatskoj je od 2005. godine na snazi Plan upravljanja risom koji definira sve aktivnosti koje je potrebno provesti da bi se osigurao dugoročan opstanak vrste u suživotu s ljudima. Izrađen je i zajednički hrvatsko-slovenski plan upravljanja risovima jer životinje ne poznaju granice i zaštita se treba provoditi na razini populacije.

Praćenje risa

Znanstvena istraživanja euroazijskog risa u Hrvatskoj provodi Veterinarski fakultet Sveučilišta u Zagrebu pod vodstvom prof. dr. Đure Hubera. Cilj istraživanja je prikupiti podatke na kojima se temelji zaštita i upravljanje populacijom. Istraživanja obuhvaćaju samog risa, stanište u kojem živi, ali i vrste kojima se hrani. Javnosti su najzanimljivija radiotelemetrijska istraživanja koja daju najizravnije podatke o biologiji te rijetke i teško vidljive vrste. Životinje se hvataju u posebno izrađene zamke, uspavaju se, zatim se pro-

vode mjerenja i uzmu uzorci, nakon čega im se oko vrata stavi ogrlica pomoću koje se prati aktivnost i kretanje životinja. Starije ogrlice rade tako da odašilju UKV radiovalove koji se bilježe pomoću prijemnika i na karti utvrđi položaj životinje, a noviji tipovi ogrlica putem satelita utvrđuju GPS položaj životinje. Takva su istraživanja vrlo zahtjevna, a zbog specifičnog načina života i niske brojnosti vrlo je teško uhvatiti životinje. Problemi su česti i nakon hvatanja, javljaju se kvarovi na ogrlicama ili životinje stradaju u prometu ili krivolovu.

Telemetrijska istraživanja risova u Hrvatskoj počela su 2001. godine, a do sada je u Gorskom kotaru različitim tipovima radiotelemetrijskih ogrlica bilo obilježeno ukupno sedam risova. Najdulje praćena životinja je risovica L0-5 Luna koja je prvi put uhvaćena kao mladunče u studenome 2007. na području Bjelolasice. Tada je obilježena VHF ogrlicom, koja je nakon ponovna hvatanja u travnju 2008. godine zamijenjena GPS-GSM ogrlicom. Nažalost, ta je ogrlica imala iznimno loš uspjeh određivanja položaja (manje od 2 posto) i, nakon što se u ožujku 2009. baterija GPS-GSM ogrlice potrošila, novo hvatanje nije uspjelo. Ipak smo saznali da se tijekom godinu i pol praćenja kretala na području od najmanje 250 km² te da se nakon odvajanja od majke uspješno osamostalila i zauzela vlastiti životni prostor.

Važan dio zaštite ugrožene vrste je i praćenje znakova prisutnosti. Budući da je ris vrsta koja živi na velikom prostoru, bilježe se znakovni prisutnosti poput tragova u snijegu ili blatu, ostataka plijena, izme-

Euroazijski risovi su do početka 19. stoljeća naseljavali cijelu Europu, a do današnjih dana preživjeli su samo u kavkaskom dijelu Rusije i u Dinaridima. Trenutačno je euroazijski ris jedna od najugroženijih vrsta u Europi

ta ili čuperaka dlake na mjestima gdje češanjem ostavlja mirisni trag i obilježava svoj teritorij. Pri tome je važna suradnja javnosti, planinara, šumara, lovaca i svih drugih koji borave u prirodi. Stoga vas molimo da ako vidite risa ili nađete neki trag njegove prisutnosti, zabilježite što precizniju lokaciju, detalje onog što ste vidjeli i, ako je moguće, fotografirate te nas obavijestite o tome putem portala <http://portal.dinaris.org>. Uz to, više podataka o risu i novosti o dinarskoj populaciji možete potražiti na internetskoj stranici <http://www.dinaris.org>.

www.meridijani.com

Meridijani

BROJ 140 • prosinac 2009.

Euroazijski **RIS**

DAR Plan grada
Klagenfurt am Wörthersee

Časopis za zemljopis, povijest, ekologiju i putovanja

CIJENA 30 KN • 8 KM • 4 EUR

Bakar Mar Musa Klagenfurt Rosa Luxemburg Bath HE Lešće

BROJ 140 • prosinac 2009. • Godina XVI.

